

KALENDER ÇELEBİ AYAKLANMASI (1526)

*Mürşit eteğinden tutmuşum destim
Bu idi muradım erişdi kastım
Bilmem sarhoş muyum neyim ben mestim
Erenler verdiyi doluyu gördüm
Kalender Abdal'ım koymuşum seri
Şükür kurban kestim gördüm didarı
Erenler serveri gerçekler eri
Sultan Hacı Bektaş Veli'yi gördüm*
(Kalender Çelebi)

*Ali ile aldı aklım hubların hanı
İntizarda koydu bu garip canı
Yaktı kül eyledi aşk od'u beni
Söyündürür gözlerimin yaşı var
Kalender der daim metheder dilim
Muhammed Ali'nin yoludur yolum
Bektaşiyim benim maksudum balım
Her kişinin bir kolaya tavşu var*
(Kalender Çelebi)

İnsan eğer insan kalmak istiyorsa taraf tutmak zorundadır.

Aydın insan çağının sorumluluğunu taşıyan insandır.

XVI. yüzyıl Osmanlı ve onun yordakçı tarihçileri için yükselme dönemi olarak kabul edilip gözler boyanırken, onların hükmü altında yaşayan halk için ise sosyal, siyasal ve ekonomik sorunların altında ezilmek demektir. XV. yüzyılda çıkan ayaklanmaların (Şeyh Bedreddin) uzantısı olan bu yüzyıl ayaklanmaları toplumun yoksul, ezilen, sömürülen katmanlarının bıçağın kemiğe dayandığı noktaya gelmeleridir.

Balkanlarda ve Avrupa'da Hıristiyan ordularını bozguna uğratan Osmanlı, üçte ikisine sahip olduğu Anadolu topraklarında bu zafer coşkusunu istediği gibi yaşayamamaktadır.

Anadolu halkı; Kızılbaşıyla, Sünnisiyle, Hıristiyanıyla, Musevisiyle, diğer inanç gruplarıyla, inanarıyla, inanmayarıyla Osmanlının baskıcı, dayatmacı, eşitsizlikçi, sömürücü yönetiminden asla hoşnut değillerdir. Rüşvet almış başını gitmiştir. Yeni bir sınıf olarak ortaya çıkan devlet yöneticileri salt tüketenler olarak üretici sınıf üzerinde asalaklaşmışlardır.

Her kesimin kendine özgü bir düzen arayışı vardır. Ve bu arayış mücadele kararlılığını kamçulamaktadır.

Halklar arasında İnançsal, kültürel-geleneksel ve sosyal ayrışma gibi farklar ortaya çıksa da özünde insanca yaşamak özlemi yatmaktadır. Ve

bu özlemin önündeki tek engel de Osmanlının kendisidir.

Osmanlı herşeye at gözlüğüyle bakmakta ve kendilerine karşı çıkarılan ayaklanmaların kaynağında Kızılbaşları görmektedir. Kendileri yönünden haklıdırlar da... Kızılbaşlar yaşadıkları her coğrafyada hep halkın ve hakkın yanında olmanın onurunu taşımaktadırlar. Yaşamlarındaki olumsuzlukların nedeni olarak egemenleri görmekte ve diğer halklardan daha duyarlı davranmalarının felsefeleri gereği olduğunu bilmektedirler.

Ayaklanmaların nedenlerini sıralamak istersek...

-Yoklukların üst noktaya çıktığı, halkın üzerinde kurulan teolojik, sosyal ve siyasal baskılar,

-Savaşlara gidilmesi için konulan ağır vergiler,

-Osmanlının olur olmaz komşularına ve daha uzak coğrafyalardaki topraklara seferberlik düzenlemesi sonucunda halkın askere alınarak kırdırılması,

-Tımarlı sipahilerin topraklarının ellerinden alınarak Osmanlı sarayına yakın kişilere peşkeş çekilmesi,

-Köylünün topraklarının ellerinden alınması,

-Hayvancılıkla uğraşan konar-göçerlerin yaylaklarının gasp edilmesi,

-İl yöneticilerinin ve kadıların rüşvet, haksızlık, soygunculuk bataklığına gömülmeleri,

-Halkın ürettiklerine, dolayısıyla da emeklerine gelişigüzel el konulması,

-Yönetici sınıf olarak ortaya çıkan medrese ve saray efradının üretmekten çok tüketime yönelik yaşamları ve bunun yükünün üreten kesim olarak halka giydirilmesi.

Toplumsal çürümenin karşısına çıkacak gücü ve cesareti bulma arayışlarının giderek yoğunlaşarak ayaklanmalara dönüşmesi...

Prof. Dr. Mustafa Akdağ, Türk Halkının dirlik ve Düzenlik Kavgası adlı yapıtında bu ayaklanmaların nedenlerinin tesbitini şöyle yapmaktadır:

“Ayaklanma gerek genişliği ve gerekse özgenliği bakımlarından tam bir çiftçi-köylü hareketi olarak gelişmişti. Halbuki imparatorluğun kurucusu olan Türk köylü halkının kendi devletine , padişahına ve hükümetine karşı isyan etmiş bulunduğunu açıkça kaydetmeleri o zaman için olanaksız bulunan çağdaş Osmanlı yazarları, bu karışıklıkları büyük bir Kızılbaş ayaklanması olarak kaydettiler. Ve gerçekleri bildirmeye yanaşmadılar. Osmanlı ve enderunlu iktidarının övücüleri olan bu insanları bütün bu yüzyılın hatta XVII. yüzyıl başlarındaki büyük olayların, başkaldırma hareketlerini hep Rafizi, Mülhid, Kızılbaş olarak tanıtmaya yolunu tutmuşlar ve bu suretle devletin yapıcısı olan Türk

toplumunun içine yuvarlandığı ekonomik bunalımın zoru ile devlet düzenini yıkmaya itilmiş olduğunu itiraza yanaşmamışlardı. Halbuki bunun hiç de böyle olmadığını bugün kolayca anlamamızı olanaklı kılan delilleri ortaya koyarak tarihi gerçeği ispatlayacağız.

a-) Köylü Türkmen ayaklanmasını ilk başlatanların genel olarak Kızılbaş eğilimli oldukları, ya da hiç olmazsa Sünniliğin din kurallarına pek o kadar tutkulu bulunmadıkları doğrudur. Ancak bunları harekete geçiren nedenlerin mezhep ya da tarikat bağnazlığı olmadığı, enderun iktidarı yardakçısı yazarların kayıtlarından bile kolayca anlaşılıyor. Örneğin, malları yağma ve kendileri bir hınçla parçalananlar hep hükümet mensubu kimselerdi. Eğer bu Sünniliğe karşı Şiilik-Kızılbaşlık ayaklanması olsa idi çoğunlukta oldukları kesinlikle bilinen Sünni halk da karşı koymaya kalkar, böylece iki hasım mezhep arasında kanlı çatışmalar çıkardı. Böyle bir şeyin olduğunu gösteren hiç bir belge yoktur. Olayı bir Kızılbaş hareketi diye bize geçiren sözünü ettiğimiz çağdaş kaynaklar da böyle bir ifade de bulunmuyorlar. O halde, Şiilik-Kızılbaşlık, Rafizilik- Mülhidlik (**Tanrısız, doğru yoldan çıkmış, SE**) isyanı denen olayda böyle bağnazlığın gerektirdiği bir kavga türü olmadığına göre isyancılar Alevi-Kızılbaş Türkmenler olsa bile, çıkardıkları isyan bir mezhep ayrılığı iddiası değildir.

b-) Harekete yer yer timarlı sipahilerin katıldığı da az görülmediğine göre, Alevi olmadıkları bilinen bu resmi görevlilerin isyancıların içinde bulunmaları, ya da birçok resmi belgelerin gösterdiği üzere onları el altından korumaları da gene olayın Alevi bağnazlığı olmadığına başka bir delil sayılır.

c-) Bu karışıklıklarla ilgili olarak vilayetlere yollanan fermanlar ve hükümler (padişahın emir yazıları) olayların nedenlerini hep valilerin ve öteki ehl-i örf vb. görevlilerin halka yaptıkları zulümlere bağlıyorlardı. Bu resmi belgelerde Alevilik iddiası biçiminde bir hareketin söz konusu edilmeyişi de ayaklanmaların vergi ağırlaşması ve memurların 'salma' vb. keyfi soygunlarına karşı olduğunu ispatlıyor. Sözün kısası, Divan Hükümeti kimi zaman tehlikeli isyan biçimine dönüşen olayların asıl nedenini kendi örgütlerinde çalıştırdığı iş erlerinin görevlerini kötüye kullanmalarında aramaktaydı. Ona bu kanıtı veren etken ayaklanmalardan önce, vilayet, sancak ve kazalardan İstanbul'a yollanan 'Şikayetname, Mazhar, Kazaya defteri' vb. yazılardan ibaret bulunuyordu.

d-) Türkiye'de bu vergi artırımı ve memurların vergi toplamayı bir soygunculuk olarak kullanmalarının kabarttığı ayaklanmalar ilk önce Alevi-Türkmen halk arasında başlamış olsa bile, bunlar Sünni çiftçi halka hatta şehirlere ve kasabalara da sıçramakta gecikmemiştir. Örneğin, Halep'te mal müfettişliği yapmakta olan Kara Kadı adındaki Kadı'nın rüşvet yolu ile yaptığı yolsuzluklar ve görevi sayesinde yaptığı soygunlar dayanılmaz bir zulüm haline ulaştığından İstanbul'a yakınmalar yağmaya başlamış, fakat divanda da sözü geçen Mal

Müfettişi Kadı'nın koruyucuları bulunduğuandan kötülüklerinin hiç bir işlem görmemesi üzerine sabrı tükenen halk, bir Cuma günü (5 Nisan 1528) Büyük Cami'de toplandıklarında Kara Kadı'yı ve 9 adamını öldürmüşler, hükümet de şehir ileri gelenlerinden kimi kişileri bu kanlı olaydan sorumlu tutarak Rodos'a sürgün etmişti."

Yukardaki saptamadan da görüldüğü gibi, Kalender Çelebi Ayaklanması veya diğer Anadolu halk ayaklanmaları hiç bir şekilde bir mezhep ayrışmasından değil, doğrudan doğruya Osmanlı yönetiminin basiretsizliğinden kaynaklanmıştır. Halkın dışında yaşayan ve onu her türlü eziyete, zulme ve sömürüye mahkum eden bir egemen zihniyetinin geleceği nokta mutlaka böyle olacaktır. Osmanlı'da devlet kurumlaşması merkezde Sünni İslam hakim kılınarak yapılmıştır. Osmanlı'nın Şeriata dayalı feodal bir düzeni yerleştirmek istemesinin bir sonucudur bu. Şeriatın katı kurallarına bağlı olan Sünni İslam inançlı halk ancak çok zora düştüğü zaman egemene karşı çıkmaktadır. 5 Nisan 1528 yılındaki Büyük Cami'de toplanılması sonrası yönetime tepki gösterilip 10 kişiyi öldürmeleri Sünni halkın da canının burnuna geldiğinin en büyük göstergesidir. Sünni din adamları veya bilginleri toplumun vicdanı olmayı beceremedikleri için hiç bir zaman yönetimle ters düşmeyi göze alamayıp halka önderlik edememişler ve bu önderlik çağının sorumluluğunu üstlenen Kızılbaş önderlere düşmüştür. Dolayısıyla da bu ayaklanmalara, -Sünni ve gayri müslüm halkın da katılmasına rağmen- Kızılbaş halk ayaklanmaları denmiştir.

Üretim araçlarını ellerinde bulunduran halk kesimleri hiç bir emek ve çaba harcamadan halkın sırtından geçinmeye çalışan Osmanlı'nın elit kesimlerinin soygunculuğuna ancak ayaklanmalarla karşılık vermek zorunda bırakılmışlardır.

Osmanlı'nın tüketici olarak halkın sırtından asalakça yaşaması aşağıdaki şiirde kendini daha iyi bulmaktadır.

Şalvarı şaltak Osmanlı

Eyeri kaltak Osmanlı

Ekme de yok biçme de yok

Yeme de ortak Osmanlı

Eğer tersi olsaydı bu isyanların çoğuna gerek kalmazdı. Halk isterdi ki Osmanlı şöyle bir tavırla özdeşleşsin.

Yeme de yok içme de yok

Ekme de biçme de ortak Osmanlı

Fuzuli'nin de Osmanlı'nın gerçek yüzünü anlatan bir şiiri vardır. Şöyle serzenişte bulunur:

"Selam verdim rüşvet değıldur deyu almadılar."

Okullarda bizlere yalanlar anlatılmış. Güya Osmanlı Bağdat seferine çıkmış da askerler bir bahçeden meyve koparmışlar ve hak

yemiş olmamak için de bir kese altın bağlamışlar ağacın dalına.

Duy da inanma!

Osmanlı kendi hükmü altındaki topraklarda yaşayan Gayri Müslüm'e gösterdiği anlayışı, hoşgörüyü Kızılbaş halkına kesinlikle göstermediği gibi, o halkı asimile etmek için gereken her baskıyı da denemiştir. XV. ve XVI. yüzyılda yüzde sekseni Kızılbaş olarak bilinen halkın, sonraki yüzyıllarda Osmanlıdan gördükleri baskılar sayesinde bu oran giderek azalmış ve günümüzde yüzde 25-30 oranına inmiştir.

Sömürünün ana damarıdır Osmanlı. Hakka, hukuka değil salt baskıya, zulme, sömürüye dayalı bir düzen kuran Osmanlı, egemenliğinin sürmesinin koşulu olarak bilinçsiz bir halka sahip olmanın peşindedir. Hakına değil, verilene şükreden bir toplum kurma düşündedir. Kafasına vur lokmasını al yöntemini benimsemeyip hakkı için başını kaldıranı da aykırı insan ilan ederek kendi yok etmek istemektedir. Bunun için de İslamı kullanarak “**verilene şükret'i**” tüm toplum katmanlarına yayma çabasıdadır.

İnsan iradesinin değil, Tanrı iradesinin ölçü alındığı bir düzen Osmanlının işine gelmektedir. Şöyle ki: “*Sömürü düzeninin isteklerine uygun olarak boyun eğme, acılara ve kötülöklere direnmeme, her şeye katlanma ve kaderine razı olma tanrısal erdemlerdir.*”

Osmanlı, Sünni İslamı kullanarak topluma tanrısal erdemnin niteliklerini aşılama gayreti içindedir.

Sosyal bilinci gelişmiş toplumlar sömürü çarkına dur demek zorundadırlar. Yaşadıkları çağın gereklerini yerine getirmek bu bilincin seyriyle orantılıdır. Gözbağı olanlar bakarkör olarak yaşamlarını sürdürseler de insan olarak insan onuruna yakışır yaşama şanslarını sıfıra indirgemiş olduklarından tarihleri onlara bunun hesabını mutlaka çocuklarından veya torunlarından soracaktır.

Anadolu'nun Kızılbaş halkı bu onurlu savaşı sürdürerek bugünlere kadar gelmenin diyetini fazlasıyla ödemiştir.

Şunu belirtmenin de gereğine inanıyorum. Kızılbaş halk, Osmanlının katliamlarından kurtulmak için Türkçeyi gizli konuşur, kendi ibadetini (Cem ve Oniki İmam orucu, Muharrem ayı vb.) yapmadığı gibi Ramazan'da oruç tutar, hatta camilere gidip namaz kılar olmuşlar ve Osmanlının şerrinden böylece korunmaya çalışmışlardır. Aradan geçen yüzlerce yıldan sonra Kızılbaşlıklarını unutup Sünnileşmişlerdir. Zaten Osmanlının istediği de bu halkın Sünnileşmesidir. Bunun için de Kızılbaş köylerine cami yapmakla ilk adımları atmışlardır. Ve bu adım günümüz Cumhuriyetinde de devam etmektedir.

Günümüzde bile İranlı bir diplomat şöyle demiştir T.C. yöneticilerine Aleviler için:

“Siz Sünnileştiremediyseniz, bırakın da biz Şiileştirelim.”

Günümüz Alevi halkı Sünnilik ile Şiiliğin birbirinden hiç de farklı olmadığını bilmekte ve bu oyuna gelmemektedir.

Osmanlı'da başlayan yönetim çürümesi, yozlaşma, halkın huzurunun bozulması, uğranılan haksızlıklar artık direnişe geçmenin tohumları olarak toprağa düşmekte ve her yanlış davranış bu tohumları beslemektedir.

Anadolu halkının sömürüden, baskıdan, zulümden, ayrışmadan uzak insanca yaşamak istemesinin önünde gördüğü tek engel Osmanlı'dır. Sünnisi, Bektaşisi-Kızılbaşı, Gayri Müslim'i ve diğer her türlü inançtan ve etnik kesimden olan insanlar tek bir bayrak altında onurlu direnişlerinin başlamasının sabırsızlığı içindedirler.

*Seni şaha gider derler
Gel gitme güzel Kalender
Atan, anan, yüzün suyun
Terk etme güzel kalender
Hacı Bektaş değil mi Atan
Hünkar Veli değil mi öten
Kerbela'da mekan tutan
Gel gitme güzel Kalender
Sen Hacı Bektaş gülüsün
Şu aleme dopdolusun
Sen de bir erin oğlusun
Gel gitme güzel Kalender
Yedilmez oldu yedekler
Kurulmaz oldu otaklar
Harp oldu kaldı çıraklar
Gel gitme güzel Kalender
Bölük bölük oldu beğler
Dikildi sayvanlar tuğlar
Koyun Abdal durmuş ağlar
Gel gitme güzel Kalender
(Koyun Baba)*

Kalender Çelebi yaşadığı dönemin sorumluluğunu yerine getirmekten geri kalmayacağı gibi bunu ayrıca da canıyla öder.

Hacı Bektaş postunda oturan Postnişin Balım Sultan 1516 yılında Hakk'a yürümüş yerine de o zamanlar otuzdokuz yaşında olan kardeşi Kalender Çelebi geçmiştir.

Bu konuda kaynaklara bakıldığı zaman çeşitli çelişkiler olmasına rağmen Kalender Çelebi'ye kadar şöyle bir secere ortaya koyabiliriz.

Adı	Doğum	Hakka Yürüyüşü
Hacı Bektaş Veli		1209-----1272
Seyyid Ali Sultan		1310-----1402
Seyyid Ali Sultan oğlu Resul Bali		1361-----1441
Seyyid Ali Sultan oğlu Mürsel Bali		1384-----1483
Mürsel Bali oğlu Balım Sultan		1473-----1516
Mürsel Bali oğlu Kalender Çelebi		1476-----1528

A. Haydar Avcı, Kalender Çelebi Ayaklanması adlı yapıtında soyağacı için yaptığı araştırmada şu tesbiti sıralıyor.

Hacı Bektaş (1209-1270-71) ve Kadıncık Ana
Hacı Bektaş ve Kadıncık Ana oğlu Hızır Lala ya da Habib Efendi
(Doğum:?-Ölüm:?)
Hızır Lala oğlu Seyit Ali Sultan; namı diğer: Kızıl Deli, 1310-1402
Seyit Ali Sultan oğlu Resul Bali, 1361-1441.
Seyit Ali Sultan oğlu Mürsel Bali, 1384-1483?
Mürsel Bali oğlu Yusuf Bali (Doğum.? Ölüm: 1500-1501
Resul Bali oğlu Balım Sultan, 1428-1516
Yusuf Bali oğlu Kalender Çelebi, 1476-1527

Amacım bilgi vermek, kafa karıştırmak değil. Okuduğunuz gibi; Hacı Bektaş Veli ile ilk secerede adı geçen oğlu Seyyid Ali Sultan arasında bir oğul daha var, Hızır Lala ya da Habib Efendi dedikleri, ama adı pek duyulmaz. İlk secerede Kalender Çelebi'nin babası Mürsel Bali olarak geçiyor. Mürsel Bali'nin diğer bir oğlunun ismi de Balım Sultan, Kalender Çelebi'nin kardeşi olarak gözükyor. Resul Bali'nin Seyyid Ali Sultan'ın oğlu olmasının dışında adı geçmiyor.

İkinci secereye baktığımızda; Seyyid Ali Sultan'ın iki oğlu var, Resul Bali ve Mürsel Bali. Resul Bali'nin oğlu Balım Sultan, Mürsel Bali'nin oğlu ise Yusuf Bali, yani Kalender Çelebi'nin babası. Balım Sultan ile Yusuf Bali amca çocukları olduğuna göre; Kalender Çelebi de Balım Sultan'ın amcası Mürsel Bali'nin torunu olmaktadır.

Her iki secerede de kuşklar varolmasına rağmen bizce yapacak başka bir şey de yoktur.

Bu konuda Peçevi İbrahim Efendi'nin yazdığı Peçevi Tarihi'ne de, Celalettin Ulusoy'un yazdığı Hacı Bektaş Veli ve Alevi Bektaşi Yolu yapıtına da inanmak zorundayız.

Bir Afrika Atasözü Alevilik tarihini bize daha iyi anlatmaktadır:
“Aslanlar kendi tarihlerini yazmadıkları sürece avcıların anlattıklarıyla yetinmek zorundadırlar.”

Osmanlıdan nemalanan tarihçiler elbetteki onların buyrukları doğrultusunda tarihi yazacaklardır. Bize de o yazılanlarla yetinmek

kalıyor, ta ki bizim tarihçiler gerçekleri yazana değin.

Daha önceki konularda da değinmiştik, 1501'de hakka yürüyen Yusuf Bali'nin yerine Dimetoka'daki Seyyid Ali Sultan dergahından Osmanlının 8. Padişahı II. Bayezıt tarafından getirilerek Hacı Bektaş dergahının postuna oturtulan Resul Bali'nin oğlu Balım Sultan 1516 yılına kadar bu dergahın başında postnişin olarak kalır. O dönem Şah İsmail'in Safevi Devleti'ni kurduğu dönemdir. II. Bayezıt Şah İsmail'in Anadolu'daki emellerini bildiği için Balım Sultan ile Anadolu Kızılbaşlarını kontrol altına aldırıp Şah İsmail'e yönelmelerini engellemek istemektedir.

O dönem coğrafyasını daha iyi anlamak için şunu da eklemek gerekmektedir. II. Bayezıt, babası Fatih Sultan Mehmet 1481 yılında ölüp de tahta geçtiğinde 511.000 kilometrekare Asya'da (Anadolu bölgesi), 1.703.000 kilometrekare de Avrupa (Trakya bölgesi dahil) yakasında topraklara sahiptir.

Anadolu'nun diğer kesimlerine baktığımızda şu beylikleri ve egemenlikleri altındaki toprakları görürüz.

“Orta ve Güney bölgelerde Hamidoğulları, Antalya şubesi, Alaiye Beyliği 1507, Konya Ve Karaman'da Karaman Beyliği 1513, Maraş; Elbistan, Malatya'da Dulkadiroğulları 1515, Adana ve Tarsusu'da Ramazanoğulları Beylikleri 1517 tarihlerinde Osmanlılara katılmıştı. Doğu'da Diyarbakır'dan Azerbaycan'a kadar hükmeden Akkoyunlular ise Şah İsmail tarafından ortadan kaldırılmış ve Kızılbaş devletine bağlanmıştı.” (Faruk Sümer, Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü)

Balım Sultan Piri Sani (İkinci Pir) olarak Hacı Bektaş Veli Dergahı'nda yeni düzenlemelere gider. Balım Sultan, kendine değer verdiği sanılan II. Bayezıt'ın (padişahlığı döneminde 3 kez büyük kıyım ve sürgün uygulamıştır.) Anadolu ve Balkanlardaki Kızılbaşların kıyımlarını durdurmaya, başarılı olamazsa da en azından sürgüne dönüştürmeye çalışır. Onun II. Bayezıt tarafından Dergaha atanması Osmanlı yanlısı bilinmesine neden olur ve halk arasında bölünmelere yol açar. 1511 yılında Şahkulu ile başlayan Kızılbaş ağırlıklı Anadolu halk isyanlarına Bektaşiler pek de sıcak bakmazlar. Hacı Bektaş Dergahı da desteğini esirgeyince böylece halkın gözünde saygın bir yere sahip olan ve son umutları kabul edilen Hacı Bektaş Dergahı da halkın bu son umutlarını tüketmiş olur. Bektaşilik de böylece kendi içinde **Babağanlık** ve **Dedeğanlık** kolu olarak ikiye bölünür.

Babağanlık kolu; ilk başta Yeniçerilerin manevi gereksinimlerini karşılamaya yönelik çalışır ve Osmanlının halk üzerindeki denetimini sağlar. Şah İsmail'in Anadolu Kızılbaşlarına yakınlaşmasını engelleyen bir siyaset izlemeye memur edilir. İstanbul ve Balkanlarda etkilidir.

Dedeğanlık kolu ise; Anadolu Kızılbaşlarının gözü, kulağı, beyni yani herşeyidir. Halkın içinde, halkın sorunlarıyla içiçedir. Halkın umut

bağladığı, geleceğe daha güvenli baktığı yolun sürdürücüsüdür.

1514 yılındaki Çaldıran Savaşından sonra Yavuz Selim'in Anadolu Kızılbaşları için din adamlarına çıkarttığı ölüm fetvalarıyla binlerce insanı katlettiği bilinmektedir. Hacı Bektaş Veli Dergahının o dönemde kıkının çıkmadığı bilinmekteyse de Balım Sultan'ın elinin, ayağının bağlandığı da bilinmelidir. Kendisi Dergahta gözaltında tutulmakta, hiçbir yere kıpırdamasına izin verilmemektedir. Halk dışarda kan ağlarken Balım Sultan da hiçbir şey yapamadığının çaresizliği içinde kıvrılmaktadır, ama halk bunu bilmez. Onlar gördüklerine ve yaşadıklarına inanırlar.

Söyle bir tesbit de vardır: *“Anadolu Kızılbaşları ile Bektaşiler aynı kanalda akmamakta, aynı yürekle atmamakta, aynı tepkiyi ortaya koymamaktadırlar. Tek yumruk da değildir. Halka göre; Bektaşilik Osmanlının ardılı olma yolunda ilerlemektedir. Çünkü her Kızılbaşın başını kaldırmasında bir Yeniçeri kılıcı o başa inmektedir. Bektaşilik Tarikatına bağlı olan bir Yeniçerinin aynı manevi dünyayı paylaşan Kızılbaşlara karşı bu denli acımasız olması düşünülemez bile. Emir kuludur diye de geçiştirmek olmaz, çünkü kendi hakları için kazan kaldırıp, tahttan padişah indirerek sadrazam kellesi alanlar halkın haklı istekleri karşısına padişahın keskin kılıcı olarak çıkmaktadırlar.”*

Balım Sultan 1516 yılında Hakka yürür. Hacı Bektaş Dergahı postuna da 39 yaşındaki Kalender Çelebi geçer.

Kalender Çelebi okuma meraklısı olmasının yanında şairlik yönü de vardır. Balım Sultan'ın Osmanlı tarafından gözetim altında tutulması onu da derinden etkilemiştir. Osmanlının halk üzerinde kurduğu baskıyı en iyi bilenlerden birisidir. Kendini ne denli de şiir yazmaya vermiş olsa da yüreği ve aklı sürekli halkın sorunlarıyla ilgilidir, ama çaresizdir. 1516 yılında Hacı Bektaş Veli Dergahına postnişin olunca ne denli de Osmanlının baskısına maruz kalmış olsa da kaynayan bir kazana dönen Anadolu insanının hali kendisini derinden etkilemektedir. Yaşadığı halk ayaklanmaları başarısız olunca Osmanlının halk üzerinde kurduğu baskı daha da yoğunlaşmıştır. Binlerce insan büyük küçük, kadın erkek denilmeden kıyımlara uğramaktadırlar. Çağının aydın insanları olanlar bu gidişe dur deyip son vermek için ayaklansalar da yine de sonunda Osmanlıya yenilmektedirler.

Kalender Çelebi halkın yükselen çılgınlıklarını duymamazlık edemez. Çağının insanı olarak gereken yapılmalı, zalimin zulmüne dur denilmeli, sömürü çarkı kırılmalı, bu feodal, şeriata dayalı düzen yıkılmalıdır.

Halkın ve bölge beylerinin ısrarları sonucu başkaldırı bayrağını açar.

İlk kez bir Postnişin yönetime bayrak açıyordur. Amacı; sömürünün, baskının, dayatmaların, hoşgörüsüzlüğün şahdamarını kesmek, Anadolu insanına yakışır hak ve adaleti gözeten bir yönetimin

oluşmasını sağlamaktır.

Cevdet Türkay'ın Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar kitabına göre Kalender Çelebi başkaldırısına Kızılbaş grupların dışında olan ama Osmanlı hükmü altında bulunan diğer aşiret ve oymaklar da katılmıştır. İsyana katılan kesimlerin sıralamasını A. Haydar Avcı, Kalender Çelebi Ayaklanması adlı kitabının 28-29'uncu sayfalarında şöyle yapmıştır.

1) *“Çiçekli.Türkman Yörükani taifesinden. Osmanlı döneminde aşiretin bulunduğu yerler: Maraş Sancağı, Maraş'a bağlı Zülkadriye Kazası, Bozok Eyaleti, Karahisar-ı Sahip Sancağı, Emirdağı Kazası, Karaman ve Aydın Sancakları. Çiçekliler Bozulus aşiretindedir.*

2) *Akçakoyunlu. Konar-Göçer Türkman Yörükani taifesinden. Aşiretin bulunduğu yerler: Bozok, Maraş, Yeni İl Kazası- Kangal ve civarı, Halep, Erzurum Eyaleti-Bayburt Kazası, Zile Kazası, Adana, Çorum Sancağı, Bozok Sancağı, Budaközü Kazası, Karaman, Kayseriyye, Sivas Eyaleti- Yüzdepare Kazası, Gönen, Aydıncık- Kula Kazası, Yeni İl (Sivas), Bursa, Hüdevendigar Sancağı- Mihaliç Kazası, Adana Sevahili, Tarsus Havalisi.*

3) *Masadlı. Konar-Göçer Türkmen. Orta Anadolu Bölgesinden.*

4) *Dulkadirli Türkmenleri. Maraş ve Havalisi.*

5) *Bozoklu Türkmenleri. Bozok Sancağı.*

6) *Hasanlular. Konar-Göçer Türkman taifesinden. Aşiretin bulunduğu yerler: Çorum Sancağı, Çorum'a bağlı Karahisar-ı Demirci Kazası, Adana, Diyarbekir, Maraş Eyaletleri, Maraş'a bağlı Zülkadriye Kazası, Adana'ya bağlı Saruçam Kazası.*

7) *Karacalu. Türkman Yörükani taifesinden. Aşiretin bulunduğu yerler. Maraş, Kilis, Çorum, Kengiri (Çankırı), Halep, Sivas, Adana, Teke, Bozok, Karaman, Aydın, Hamid, Uzeyr, Alaiye, Karahisar-ı Sahip, Koceli, Niğde Sancakları, Bozok Sancağı, sorgun Kazası, Aydın Sancağı- Tire Kazası, Kengiri Sancağı- Milan Kazası, Paşa Sancağı-Eğribucak Kazası, Saruhan Sancağı-Gördes Kazası, Alaiye Sancağı-Düşenbe Kazası, Bozok Sancağı-Selmanlu-i Sağır Kazası, Çirmen Sancağı- Uzunca Abad Hasköy Kazası, Maraş Sancağı-Zamantı Kazası, Edirne Kazası, Antakya Kazası, Keskin Kazası, Aksaray Sancağı-Eyübeli Kazası, Kütahya Sancağı-Lefke Kazası, Maraş Sancağı-Haruniye Kazası, Niğde Sancağı-Gülşehri Kazası, Ürgüp Kazası.*

8) *Beşatlı. Türkmen taifesinden. Orta Anadolu Bölgesi. Karacalu ve Beşatlılar Zülkadirli aşiretine bağlıdır.”*

Bektaşiliğin yoğun olarak kabul görüp yaşandığı Trakya bölgesinden sadece Edirne Kazası'nın bu başkaldırıda yer aldığı, Balkanlardan hiçbir katılımın olmaması Bektaşiliğin Kızılbaş

Ayaklanmalarına pek sıcak bakmadığını da ortaya koymaktadır. Balkanların ve Trakya Bölgesinin Bektaşiliğin Dedeğan koluna bağlı olduklarından dolayı Osmanlıyla iyi geçinmeyi düşünmüşlerdir demek istesek de, II.Bayezıt'ın uyguladığı kıyam ve sürgün politikalarının da o coğrafyada nasıl geliştiğini bilmemezlükten gelemeyiz. Bu durumda ancak Osmanlının oralarda uyguladığı baskının çok yoğun olduğunu, o bölge ahalisine de göz açtırmadığı şeklinde yorumlamak da isteriz.

Osmanlı kaynaklarına bakıldığında onların deyimiyle; “**Işıklar**”, “**Torlaklar**”, “**Kalenderiler**”, “**Abdallar**”, “**Mülhidler**”, “**Haydariler**” diye adlandırdıkları kesimler Kızılbaş taifesinden olanlardı.

Baba Zünnun'un ayaklandığı anda **Kalender Çelebi** de baş kaldırmıştı Osmanlıya. İlk kez **Hacı Bektaş Veli** torunlarından bir Postnişin Anadolu halkının ezilmişliğine, sömürülmüşlüğüne, yoksulluğuna başkaldırıp isyan bayrağını açıyordu. Kırşehir- Ankara yöresinin yoksul halkı Kalender Çelebi'nin ayaklanmasına yürekten destek verdiler. Anadolu'nun Kızılbaş halkı artık egemenin sonunun geldiği inancındaydı.

Anadolunun Alevi-Bektaşî Dedeleri, Seyyidler bir araya gelerek Kalender Çelebi'nin ardında yürüme kararını almışlardı. Artık olan olacak halkın isyanı galip gelerek egemen boyunun ölçüsünü alacaktı ve de böylece baskı, zulüm, sömürü son bulacaktı.

Bu ayaklanmanın da en güzel yanı; aynı ‘**Babailer Ayaklanması**’nda olduğu gibi her renkten, her ırktan, her dinden insanın kurtuluş umudu olarak bu isyan bayrağının altında yer almasıydı. 1514 yılında Osmanlıya savaş açıp Çaldıran denilen yerde büyük bir yenilgiye uğrayan Şah İsmail, Anadolu Kızılbaşlarının tüm umutlarını da yok etmişti. Anadolu'nun Kızılbaş halkı Şah'tan sonra en büyük kurtarıcı olarak bu kez Hacı Bektaş Veli torunu Dergah Postnişini Kalender Çelebi'yi gördüler. Artık kendi içlerinde yetişen bir şahları vardı. Tüm Anadolu'nun ezilen halkı Kalender Çelebi'nin açtığı isyan bayrağı altında yer almıştı.

Tarihçi Peçevi İbrahim Efendi bu ayaklanmaya şöyle yaklaşır:

" Kalender Şah o kadar güç ve itibar kazandı, o kadar kalabalık bir topluluğun başı oldu ki, böylesi şimdikiye dek hiçbir başkaldırıcıya nasip olmuş değildi. Işık ve Abdal diye anılan ne kadar inancı ve eylemi bozuk kimseler var idiyse yanına toplanıp yirmi, otuz bin kadar eşkiyadan oluşan büyük bir çete meydana geldi."

Baba Zünnun ayaklanmasında Macaristan'da Mohaç zaferini kazanan Kanuni Sultan Süleyman, Kalender Çelebi'nin ayaklanması başladığında hala Macaristan'da idi. Ayaklanmanın zorlu olduğunu ulaklarından haber alınca Anadolu'ya dönmek zorunda kaldı. Ayağının tozuyla tez zamanda tahtına geçen Kanuni, Sadrazam İbrahim Paşayı isyanı bastırmakla görevlendirdi. İbrahim Paşa, ayaklanmacıların üzerine Rum Beylerbeyi Yakup Paşa'yı gönderdi. **Tokat- Sivas arasındaki Kazova'da** büyük bir savaş oldu. Osmanlı ordusu, eli orak- çekiç, kazma-kürek tutan halkın karşısında kısa sürede dağılıverdi.

Bu kez Sadrazam, Karaman Beylerbeyi Mahmut Paşa ile Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa'nın güçlerini birleştirerek isyancıların üzerine yeniden saldıysa da **Tokat yakınlarındaki Cincifle'de** yine de yenilmekten kurtulamadılar. Bu yenilgiyle birlikte Osmanlı üst düzey komutanlarını da yitirdi. Karaman Beyi Mahmut Paşa, Alaiye Beyi Sinan bey, Birecik Beyi Mustafa Bey, Amasya Beyi Koçi Bey, Anadolu Tımarları Defterdarı Nuh Bey, Karaman Tımarları Kethüdası Mehmet Bey savaşta ölenler arasındaydılar. Ne kadar svaşa ait ağırlıklar var ise savaş meydanında bırakıp kaçtılar ve ümü Kalender Çelebi kuvvetlerinin ellerine geçti. Onlar silahlandılar ve giyindiler.

Kanuni, gittikçe tüm Anadolu'yu bayrağı altına toplayan Kalender Çelebi topluluğunu parçalamak için yeniden hilelere başvurmaya başladı. Güya halkın Osmanlıya karşı çıkması yerel yönetimlerdeki memurların yanlış tavırlarından kaynaklanıyormuşcasına Vali Ferhat Paşa ile yöredeki sancak beyleri padişahın kesin emri ile idam edildiler.

Kalender Çelebi'nin başarısı tüm Anadolu'yu etkisi altına almıştı. Alevi inancında olmadıkları halde Osmanlı tarafından ellerindeki toprakları alınan Dulkadirli aşireti halkı da ayaklanmaya katıldılar. Vali Ferhad Paşa, Dulkadirli aşiretinin beyi Şehsuvaroğlu Ali Beyi öldürüp, ocağını da söndürünce, Padişaha giderek Dulkadirlilerin sahip olduğu tüm tımarların kaldırılmasını arzetmiş ve padişah tüm tımarları devlet hazinesine kaydetmişti. Dulkadirliler beylerinin öldürülüp tımara ait toprakların da ellerinden alınmasıyla Osmanlıya karşı intikam beslemeye başlamışlar ve Kalender Çelebi'nin ayaklanmasını ve Osmanlıyı yenilgiye uğratmasını kendileri için bir umut olarak görüp isyancılara katılmakta bir sakınca görmemişlerdi.

Kalender Çelebi önünde durulmaz bir sel haline gelmiş, etrafına toplanan kalabalık kırkbini aşmıştı.

Osmanlı Sadrazamı İbrahim Paşa, Kalender Çelebi'nin her kazanılan savaştan daha güçlü çıktığını ve giderek Anadolu'nun her köşesinden destek aldığını telaşla farketmişti. düzenli ordu olarak bildiği Osmanlı ordusunun yapılan savaşlarda halkın derme-çatma ordusuna yenilmesini soruşturmak için 3.000 yeniçeri ve 2.000 sipahi ile Elbistan'a gelir. Komutanları toplayarak gidişin seyri ile ayaklanmaların ve yenilgilerin nedenleri hakkında bilgi alır.

Ve A. Haydar Avcı, Kalender Çelebi Ayaklanması adlı eserinin s. 56. da nedenleri sıralar.

“Halkın haksızlığa uğraması, baskı ve zulüm görmesi. Bu durumun yol açtığı huzursuzluk ve tedirginlikler.

Rüşvetçi ve işinin ehli olmayan yöneticilerin iş başında olması sonucu halkın hak arama yollarının kapalı olması.

Ekonomik kaynakların yağma ve talan edilerek halkın bir dilim ekmeğe muhtaç hale getirilmesi.

Türkmen aşiretlerinin, özellikle Dulkadir boylarının kıyıma uğraması, yurtlarının ve dirliklerinin ellerinden alınması gibi temel nedenler.”

Sadrazam İbrahim Paşa gereken tesbitleri yapıp ayaklanmanın ve ardardına yenilmenin nedenlerini bulur. İş artık çözümü bulmaya gelmiştir. Ayaklanmacılara saldırmadan önce kendisine zaferi getirecek iki tane tedbir alır. Türkmenlerle yapılan savaştan mağlup çıkan askerden orduya gelecekler olursa yenilgilerini diğer askerlere anlatarak onların da morallerini bozacaklardır. Bu nedenle diğer savaşlara katılmış olan hiç bir asker şu andaki güçlerin arasına sokulmamalı, girmek isteyen olursa kesinlikle öldürülmeli. İkinci tedbir olarak da Osmanlıya kızıp Kalender Çelebi tarafına geçmiş olan Türkmen aşiretlerine gereken iltifat yapılmalı, ellerinden alınan tımarlar geri verilmeli idi.

Osmanlı savaş alanında alt edemeyeceği isyancıları el altından parçalama siyasetine yönelip; tımarı elinden alınana tımarını, dirliği elinden alınana dirliğini yeniden geri vereceğini vaat ederek isyancıları kısa sürede zayıflattılar. Her gece bir sürü insan isyan bayrağının altından kaçarak köylerine geri dönüyorlardı.

Kalender Çelebi ne yaptıysa ne ettiyse bu kaçıışı bir türlü durduramadı ve kısa bir süre sonra yanındaki kuvvetlerin toplamı kırkbinlerden üç-dört binlere düştü.

Kalender Çelebi yanında kalan az bir insanla Nurhak Dağlarına çekilip Kayseri, Adana, Tarsus yöresinden gelen isyancılarla ve ayrıca haberini aldığı Zünnunoğlu ile Atmaca kuvvetlerini de bekleyip yeni bir güçle Osmanlıya saldıracaktı.

Baba Zünnun'un kuvvetlerinin Diyarbakır Beylerbeyi tarafından kılıçtan geçirilmesi yeni bir müttefiğin daha yok olmasına neden olurken, Osmanlı bu arada boş durmayıp güçlü aşiretleri isyancıların saflarından koparmak için vaatler üzerine vaatler veriyorlardı. Bunlardan Dulkadirli Türkmen Beyi, Osmanlıyla gereken pazarlığı yapıp istediklerini kaptıktan sonra, bu kez de öteki Türkmen beylerini ayartarak Kalender Çelebi'nin yalnız bırakılmasını sağladı.

Kalender Çelebi artık tüm gücünü yitirmişti. Sadrazam İbrahim Paşa'nın beklediği an gelmişti. Kalender Çelebi'nin yanında az bir kuvvet kaldığını haber alınca Padişahın sofracılarından Bilal Mehmed'e ve Divane Pervane'ye 500 kadar asker vererek Kalender Çelebi üzerine gönderdi. Kalender Çelebi, olanlardan şaşkın ve ayrılanlara kırgın Elbistan'a gitmek üzereydi. Osmanlı kuvvetleri Başsaz denilen yaylakta ani bir baskın yaptılar. Osmanlının ilk saldırısında isyancılar neye uğradıklarını şaşırıyorlar ve toparlanamadan çil yavrusu gibi dağıldılar. Osmanlı ellerine geçirdikleri ayaklanmacıların başlarını kesiyorlardı. Kesilen kafaları mızraklara takarak zafer çılgınlıkları altında karargaha geliyorlardı. Kalender Çelebi ile Dulkadirli beylerinden olup da Osmanlının kandırıp Kalender Çelebi'nin yanından ayıramadığı Veli Dünder da yakalanıp başları kesilerek atların terkilerine bağlandılar.

3 ay süren çarpışmalar sonucunda, 22 Haziran 1527 tarihinde Kalender Çelebi'nin ve Veli Dünder'in başlarını gövdelerinden ayırarak Padişah Kanuni'ye götürmüşlerdir. Ama daha sonra Kalender Çelebi'yi sevenler onun başsız gövdesini

Hacı Bektaş Dergahı'na götürme cesaretinde bulunmuşlardır. Bugün Hacı Bektaş Dergahı'nda, Balım Sultan türbesinin içinde, girişte sol tarafta küçük bir alanda yatmaktadır.

Bu ayaklanmadan sonra Hacı Bektaş Dergahı Sersem Ali Paşa adlı bir sadrazamın Osmanlı tarafından Hacı Bektaş Dergahı'na Sersem Ali Baba adıyla postnişin olarak atanmasına kadar kapalı tutulmuştur.

Sadrazam İbrahim Paşa isyancıları büyük bir bozguna uğratarak Padişahı büyük bir tehlikeden kurtarmıştı. Padişah Kanuni, bunun altında kalmadı. İstanbul'a çağrılan İbrahim Paşa'ya çok büyük iltifatlarda bulunarak yıllık gelirini bir milyon ikiyüz bin akçeden iki milyon akçeye çıkardı. Diğer komutanlara da iltifatlar edilip armağanlar verildi.

Müneccimbaşı Ahmet Dede, Sahaif-Ül-Ahbar Fi Vekayi-Ül-A'sar adlı eserinde Kalender Çelebi ayaklanması hakkında şunları yazar:

“Hacı Bektaş Veli soyundan Kalender adında biri çıkıp, saltanat iddiasında bulunup nevbet (nöbet, SE) çaldırdı. Etrafına Kalenderilerden, Anadolu mühlidlerinden (tanrısız, doğru yoldan çıkmış, SE.) ve Türkmen müfsitlerinden (arabozucu, karıştırıcı, fesatçı,SE) büyük bir kalabalık topladı.Memlekette fesat çıkarmaya başladı.

Vardarin yakınlarında bulunan Süleyman Han'a Anadolu'nun isyanları neticesinde karıştığı arzedilince 933 muharreminde, (1526) önce hemen Anadolu beylerbeyi Berham Paşa'yı, İstanbul'a vardıktan sonra da vezir-i azam İbrahim Paşa'yı Anadolu'ya gönderdiler.

İbrahim Paşa, Aksaray civarına varınca eşkiya Kızılbaş diyarına firar eyler diye endişeye düşüp Anadolu beylerbeyi Behram Paşa ile Karaman beylerbeyi Mahmud Paşa'yı takibe gönderdiler. Bunlar Sımna denilen mevkide, ramazan ayının sekizinde eşkiya ile karşılaştılar. Şiddetli bir savaş oldu. Kalender'in adamları Mahmud Paşa'yı, Alaiyye emiri Sinan Bey'i, Amasya emiri Kocu Bey'i, Birecik emiri Mustafa Bey'i ve birçok kumandanı şehid ettiler. Osmanlı askeri dağıldı.

Bu hadiseden sonra Kalender'in şöhreti her tarafa yayıldı. Dulkadiroğullarından çoğu onun tarafına geçtiler. Çünkü Ferhad Paşa, Şehsuvaroğlu Ali Bey'i öldürüp, ocağını da söndürünce, Sultan'a, Dulkadiroğullarından tımarın kaldırılmasını ve bütün tımarların hazine-i hümayuna devrini arzetmişti. Süleyman Han da bu eyaleti miri mukataata ilave etmişlerdi. Bu yüzden tımarları ellerinden alınan Dulkadiroğulları intikam almak için fırsat kolluyorlardı. Kalender isyan edince ona katıldılar.

Kalender'in etrafında toplananların sayısı gün geçtikçe arttı. Bir ara otuz bini buldu. İbrahim Paşa, Elbistan'a doğru yürüdü. Yanında sadece on bin asker vardı. Bu yüzden eşkiyaya hücum etmeyip yanında

bulunan tecrübeli kimselerle ne yapılması gerektiğini müşavere etti. Bunlar Dulkadıroğullarının tımarlarını geri verip onları kendi taraflarına çekmenin uygun olacağını bildirdiler. Hakikaten, İbrahim Paşa tımarların geri verileceğini bildirince Dulkadıroğullarına mensub olan askerlerin hepsi kendi tarafına geçti. Kalender'in yanında üç-dört bin Kalenderi kaldı.

İbrahim Paşa, Kalender'in üzerine çaşnigir-i hassa Bilal Mehmed'le, Divane Pervane'yi, yanlarına bir kaç bin asker katıp gönderdi. Bunlar varıp Kalender'i ramazanın ikisinde, Baş Saz denilen bir yaylakta bastılar. Yapılan savaşta Kalender öldürüldü ve başı kesildi. Adamlarından da pek azı kurtulabildi. İbrahim Paşa bu hizmetine karşılık Bilal Mehmed'i kapucular kethüdalığına, Divane Pervane'yi de yevmi yüz akçe ile müteferrikalığa tayin eyledi.

İbrahim Paşa, zilkade ayında rikab-ı hümayuna vasıl olunca, Süleyman Han eski haslarına sekiz yüz akçe ilave edip hasını yirmi yük akçeye yükselttiler. (Arapça aslından Türkçeleştiren İsmail Erünsal, Tercüman Yayınları)

Ahmet Refik, 16. Asırda Rafizilik ve Bektaşilik adlı eserinde Kalender Çelebi ayaklanmasını anlatır:

“Bir sene sonra (1526), Anadolu'da müthiş bir Bektaşi isyanı başladı: Bu sefer Hacı Bektaş evladından Kalender, Mehdilik iddiasıyla ortaya çıktı. Müritleri kendisini Kalender İbni İskender İbni Balım Sultan İbni Resul Çelebi İbni Habib Efendi olmak üzere tanıyorlardı. Kalender Şah'ın halk üzerinde büyük bir nüfuzu vardı. O derecede ki, etraf ve civarda ne kadar ışık, abdal ve torlak varsa hepsi etrafına toplanmışlardı. Peçevi'nin tabiriyle: ‘Kalender Şah bir derece kuvvet ve kudret ve bir mertebe cemiyet ıssı oldu ki şimdiye değin bir hariciye müyesser olmamıştır. Ne kadar ışık ve abdal namına akıydesi napak bedmezheb var ise yanına cem olmağla yirmi otuz bin eşkiya idüğü tahkiyla irmişdi.’ Anadolu'daki Türkmen aşiretlerinin çoğu onunla beraberdi.

Bu isyan Kanuni Sultan Süleyman'ı telaşa düşürdü. Sadrazam İbrahim Paşa'yı 3000 yeniçeri ve 2000 bölük halkıyla Kalender'in üzerine gönderdi. İbrahim Paşa'ya Anadolu ve Karaman beylerbeğileri de bütün askerleriyle iltihak ettiler. İki taraf arasında Ceniclife sahrasında müthiş bir muharebe vukua geldi. Bu muharebede Kanuni'nin ordusu perişen olduğu gibi, birçok maruf kimseler de telef oldular. Ordunun bütün eşyası ve çadırları Bektaşilerin eline geçti. ‘Üryan ve püryan iken giyinüb kuşandılar ve elbisei fahire ile donandılar.’ Bu zafer üzerine Zülkadirli aşiretlerinin çoğu Kalender ordusuna iltihak ettiler.

İbrahim Paşa, bu felhakeri haber alır almaz, seri bir yürüyüşle Elbistan'a geldi. Kalender ordusunun kuvvetini öğrenmek istedi. Hakikaten 30.000 kişi olduğunu haber alınca ihtiyatlı hareket etmeye

karar verdi. Anadolu ve Karaman askerinden hiçbirini maiyyetindeki askere karıştırmadı, yalnız kapıkulu ile kanaat etti. Fakat beş altı bin kişiye baliğ olan bu kuvvetle Kalender'e karşı durmak kabil değildi. Kalender'in dini şöhretine herkes koşuyordu. Kazandığı zafer, halkın kendisine itimadını bir kat daha artırmıştı. Asıl mesele onun taraftarlarını eksiltmekti. Türkmen ve Karaman eyaleti zapt olunduğu zaman birçok kimsenin tımarları havassı hümayuna ilhak olunmuştu. Zülkadirli boybeğleri elde edilir, Türkmen aşiretleri Kalender'den tefrik olunursa, kendilerinden yardım bile görmek ihtimali vardı. Bu fikir kabul edildi. Zülkadirliyelerden Beşatlu ve Karacalu beğlerine gizlice haber gönderildi. Hepsi de parlak vaatlerle elde edildi. Kalender'in maiyyetinden büyük bir kuvvet ayrıldı. Kalender yalnız kendi ışıkları, abdalları ve torlaklar ile kaldı. Artık Kalender'in üzerine büyük bir kuvvet göndermeye lüzum yoktu.

İbrahim Paşa, Peçevi'nin anlattığına göre, Bilal Mehmet ağa ile Deli Pervane'yi 500 kişi ile üzerlerine gönderdi. Başsaz yaylasında vukua gelen muharebe Kalender'in hezimetıyla neticelendi. Kalender yakalandı ve 'Kellei bidevleti kesildi. Zülkadirli beğzadelerinden Veli DüNDAR kellesile maan fitrake asıldı."

Çetin Yetkin, Türk Halk Hareketleri ve Devrimler adlı kitabında Kalender Çelebi başkaldırısını anlatır:

"1526'da, o güne değin gerçekleştirilen ayaklanmaların en kapsamlısı ve Osmanlı Devleti için en tehlikelisi olan başka bir başkaldırma, Kalender Çelebi isyanı Anadolu'yu sardı.

Kalender Çelebi, Hacı Bektaş Veli'nin soyundandı. Gerek yoksul halkı gözetken sözleri ve gerekse kişiliği nedeniyle halk arasında büyük bir etkinliği bulunan Kalender Çelebi, isyan bayrağını açar açmaz çevresinde kısa sürede 30.000 kişi toplandı. Kalender Çelebi ayaklanması, o güne değin Osmanlı'ya karşı girişilen en büyük eylemdi. Türkmenlerin hemen hemen tümü Kalender Çelebi'nin yanında yer almışlardı. Ayrıca, daha önce I. Selim'in Dulkadir Türkmen beyliğine atamış bulunduğu Şehsuvaroğlu Ali Bey devlet tarafından öldürtülmüş ve bu vilayetteki (Vilayet-i Türkman) eski tımarlara devletçe el konulmuş olduğundan, bu nedenle de buralardaki tımar sahipleri de Kalender Çelebi'ye katılarak devlete onun yönetiminde baş kaldırmışlardı.

Kanuni Sultan Süleyman, Sadrazam İbrahim Paşa'yı 30.000 yeniçeri ve 2.000 sipahi ile birlikte Anadolu'ya gönderdi. Sadrazam'ın ordusuna Anadolu ve Karaman beylerbeyileri de orduları ile katıldılar. Sivas yakınlarında Sadrazamın başında bulunmadığı ordunun bir bölümü ile Kalender Çelebi kuvvetleri arasında yapılan savaşta Karaman beylerbeyisi Mahmut Paşa, Alaiye beyi Sinan Bey, Amasya beyi Koçi Bey, Birecik beyi Mustafa Bey, Anadolu tımar defterdarı Nuh ve Karaman defteri kethüdası Şeyh Mehmet öldü ve

Osmanlı askeri bozguna uğradı. Osmanlı ordusunun bütün ağırlığı Kalender Çelebi'nin eline geçti. Türkmenler, 'Uryan ve püryan iken giyinüb kuşandılar ve elbisei fahire ile donandılar.'

Kendisinin başında bulunduğu Osmanlı ordusuna, bu bozulan ordudan hiç bir askerin alınmamasını kararlaştıran ve böylece ordusunun disiplininin ve savaş gücünün kırılmasını önleyen Sadrazam gene de, açık bir savaşta birlik olarak savaşan Anadolu halkını yenilgiye uğratamayacağını anlamıştı. Bunun üzerine sadrazam İbrahim Paşa, ayaklanmanın nedeninin bir mezhep çekişmesi olmadığını kavramış olmalı ki olayın gerçek nedenlerinin saptanması için soruşturmaya girişti. Kalender Çelebi kuvvetlerinin büyük bir çoğunluğunun dirlikleri ellerinden alınmış Türkmen sipahileri olduğunu anlayınca, Dulkadirli oymaklarından Karaçalı ve Dokuz boy beylerine gizlice, gizlice dirliklerinin geri verileceğini bildirdi. Ayrıca, yolsuzlukların düzeltileceğine dair söz verdiğini de yaydı. Böylece isteklerini elde ettiklerini sanan Türkmenlerin çoğu Kalender Çelebi'den ayrıldılar. Yanında, 400-500 kişilik bir kuvvetle kalan Kalender Çelebi, Başsaz denilen yerde Osmanlı'ya yenik düştü, öldürüldü. Kalender Çelebi ve onun yanından sonuna değin ayrılmamış bulunan Dulkadir beylerinden Veli DüNDAR'ın başları kesilerek atların arkasına bağlandı. Kanuni Sultan Süleyman, Anadolu'yu böylece yeniden Osmanlı devletine bağlayan Sadrazam İbrahim Paşa'nın yıllık ödeneğini, bir ödül olmak üzere, 1.200.000 akçeden 2.000.000 akçeye çıkardı.

Kalender Çelebi olayından sonra, Sadrazam İbrahim Paşa, Osmanlı beylerine 'bir bölük çırılçıplak' insan karşısında neden yenilgiye uğradıklarını sormuş; öte yandan, biraz yukarıda da belirtildiği gibi bu çırılçıplak insanlar ancak Osmanlı ordusunu yenip onun ağırlıklarını ele geçirince üstlerine başlarına bir şeyler giyebilmişlerdir. Gene bu olayda Türkmenler'e geçim olanaklarının sağlanacağı ve yolsuzlukların önleneceği sözü, ayaklanmanın itici gücünü kırmıştı. Şahkulu olayında tımarların Anadolu halkından alınıp örneğin saray hademelerine verilmesi, Baba Zünnun ayaklanmasında fazla vergi yazılması bu başkaldırmaların ilk adımlarını oluşturmuştur. Öte yandan, Osmanlı düzeni, Anadolu üzerindeki egemenliğini ancak bu yöntemle, yani silah zoru ile geçerli kılabilmiş ve her haksızlık kıvılcımı Anadolu halkının yüreğinde zaten için için yanan isyan ve bu yolla insanca yaşamak olanağını elde etmek tutkusunu tutuşturmuştu.

Durum bu olunca, alevilerin giriştikleri ayaklanmaların nedeninin gerçekte hiç de Alevilik olmadığı, tam tersine sosyo-ekonomik koşullar olduğu kendiliğinden anlaşılır. Kaldı ki, ister Alevilik, ister Sünnilik olsun, birer 'neden' değil, birer 'sonuç'tur'; belirli toplumsal durumların ideolojisidirler. İşte gene aynı nedenledir ki, bu ayaklanmalardan sonra Osmanlı Devleti, Aleviliğe dayanmayan Anadolu ayaklanmalarıyla yeniden sarsılmaya başlayacaktır. Ne var ki, ortaya çıkışında halkçı bir

temele dayalı bulunan Alevilik, belki de kendisi yönünden yalnızca bu açıdan, Osmanlı Devleti yönünden ise karşılaştığı Sünni baskısı önünde İsyân bayrağını açmakta öncülük etmiştir.

Bu gerçeği pek iyi algılamış bulduklarını söyleyebileceğimiz Osmanlı yöneticileri, yöntemli bir biçimde Anadolu'da Alevileri adım adım izleyerek yok etme politikası izlemişlerdir.”

Sayın okuyucularım, tarihçilerin yazdıklarından da anlaşılacağı gibi Anadolu halk ayaklanmalarının önderliğini Kızılbaşlar yapmış olsalar da hiç bir şekilde kendilerine yapılan inançsal dayatmadan dolayı olmamıştır. Zaten aksi olsa, o ayaklanmalara sadece Kızılbaş kesimler katılır, hatta diğer inançtan olanları da karşılarında bulabilirlerdi. Anadolu'nun Osmanlı'dan zulüm, baskı, haksızlık, yolsuzluk gören halkı, ayaklanmanın gereğine hiç bir baskı altında kalmadan inanmış ve başkaldırıya katılmıştır. Çağının insanı olmak, çağının sorumluluğunu taşımak işte budur.

Kendinin çıkarını toplumun çıkarının üstünde değil, toplumun çıkarını kendi çıkarının üstünde görenler çağının önderi olarak öne çıkarlar.

Şahkulu, Bozoklu Celal, Nur Ali Halife, Baba Zünun, Kalender Çelebi, Pir Sultan Abdal ve daha niceleri toplumun vicdanı, atardamarı, hatta şahdamarı olmuşlardır. Ser verip sır vermeyen bu yiğitler halk ve hak için başlarını vermekten de çekinmemişlerdir.

Diğer bir konu da Yeniçeri Ocağında bir Bektaşî Babasının oturduğudur. Ayaklanmalar Kızılbaş ayaklanması olarak biliniyor olsa da Hacı Bektaş dergahına candan bağlı insanlar oldukları bilinmektedir. Ayaklanmalarda yeniçeriler Osmanlı'dan aldıkları emirleri harfiyen yerine getirerek ayaklanmacıların üzerine leş kargaları gibi atılmışlardır.

Yeniçerilerin de Bektaşî tarikatından oldukları varsayılırsa, nedir bu aymazlık diye sormak gerekir. İşlerine gelmeyende padişaha kazan kaldırıp “istemezük” diyerek sadrazam başı alanlar, acaba bu isyanlarda nedense hiçbir emre karşı gelmemişlerdir. Yoksa Bektaşî babaları bu isyanları kendi halkının başkaldırısı olarak tanımıyorlar mıydı? Veya Yeniçerilere mi söz dinletmiyorlardı?

Yeniçeriler için önemli olanın “ulufe” denilen aylıklarını zamanında almaları mıydı?

Sözün kısası; Anadolu Kızılbaşları yaşadıkları topraklarda inançlarını özgürce yerine getirmelerinin yanısıra dirlik ve düzenlik de istemektedirler ama, Osmanlı aman vermediği gibi daha da zalimleşir ve kıyımlar sürer gider.

Osmanlının asıl amacı kendilerine kulluk eden bilinçsiz bir toplum yaratmaktır. Kendi egemenliklerinin sürmesinin olmazsa olmaz koşulu sessiz, itaatkar, dirençsiz bir toplumun varlığıdır. Çıkardıkları yasalarla, baba katlini, evlat katlini, kardeş katlini meşru kılanlar, başını dikip sesini çıkaran topluma neler etmez neler. Osmanlı da bunu Allah, din, kitap söylemleriyle sağlamaya çalışmıştır. Tek susturamadıkları kesim, toplum

üzerinde oynanan oyunu gören ve bozan Kızılbaş toplumdur. Onların da seslerini yaptıkları katliamlarla boğmuşlardır.

Değerli Araştırmacı-Yazar Baki Öz'ün derlemiş olduğu bu isyanlara ait Osmanlı Belgeleri şöyle yaklaşırlar isyanlara.

Sülünoğlu Koca ile Zünnunoğlu ayaklanması:

“Yıl 932 (1525-1526). Dinin koruyucusu saadetli padişah, muzaffer İslam askeri ile bir süre kafir ülkelerini talan ve yakıp yıkmaya işleriyle uğraşırken Bozok Türkmenlerinden adları geçen eşkiya ayaklanıp önce o bölgede görevli olan Müslühiddin adındaki kadıyı, bunun katibi Mehmet'i ve Hersekzade Ahmet Paşa'nın oğlu Sancakbeyi Mustafa beyi öldürdüler. Sivas vilayetine saldırarak reayanın mal ve yiyeceğini yağmaya ve yakıp yıkmaya başladılar.”

Ayaklanmanın nedenini rahmetli Ali Efendi "Tarih" inde şöyle anlatır.

“Adı geçen Sülü'nün tasarrufunda olan mezraya iki yüz akçe vergi yazarlar. Her ne kadar o bu paradan yüz akçesinin bağışlanmasını ve yalnız yüzünün alınmasını rica ederse de dinlemezler. Sülünoğlu ise, isteğinde direnir. En sonunda öfkelenen görevliler, Sülünoğlu'nun adamlarından birini yakalayıp uzun sakalını keserler ve işkence ederler. Rica ve yakarmaları kabul olunmadığından başka böyle bir ihanete de uğrarlar. İşte bu yüzden ayaklanıp kendilerine bağlanıp katılmayanları öldürürler ve mallarını yağma ederler. Tanrı hikmetidir ki, düşman avcısı padişah sapkın kral ile savaşa tuttuğu gün, Karaman Beylerbeyi Hürrem Paşa eşkiya üzerine saldırıya geçmişti. İskender Paşanın oğlu olan Hürrem Paşa çok çalışkan ve neşeli, devletin gücüne inanmış, gururlu bir çelebi adam idi. Ancak bu saldırı da acele etti. Gerçi, çevredeki beylere durumu bildirmiş ve kendisiyle işbirliği yapmalarını istemişti. Ama onların gelmelerini beklemesi gerekirken sabredemeyip eşkiya üzerine vakitsiz saldırıya geçti. Bu yüzden kendisi ile İçel sancakbeyi Bostancı Ali bey, Kayseri Hakimi Behram bey, umar ve zemet sahiplerinden birçoğu ya şehit oldular, ya da düşman eline tutsak düştüler.

*Bunun üzerine eşkiyaya karşı yeniden bir kuvvet düzenlendi. Rumeli Beylerbeyi Hüseyin Paşa tuk Zülkadir askeri ve Maraş Hakimi Mahmut bey ile Sivas'ta dernek üzere iken Malatya sancakbeyi Yularkıstloğlu İskender bey bin kadar adam ile eşkiyayı gözetlemeye gönderildi. İskender bey kendine göre bir plan kurar. Önce sipahileri pusuya yatırır ve kendisi adamları ile eşkiyaya yaklaşır onları pusuya çekmeye çalışır. Meğer kendisinin pusuya yatırmış olduğu askerler bu arada sebepsiz yere korkuya düşerek kaçıp gitmişler. İskender bey ise bundan habersiz düşmana yaklaşır manevralarla onları pusuya doğru çeker. Ama pusu yerinde kimseler kalmamış. Bu durum içinde dört yüzü aşkın seçkin adamı orada telef olur. Bu olaydan sonra **Rumeli Beylerbeyi***

Hüseyin Paşa, benzerleri arasından yükselmek amacı ile, **Adana Hakimi Piri beyin** öğütlerine kulak asmayarak, sözü geçen eşkiya üzerine yürüdü. Bir yandan kendisi, öte yandan Piri bey o kadar büyük bir savaş verdiler ki daha korkuncu tasarlanamazdı. Düşmandan bini aşkın atlı ve yaya telef oldu. Asilerin başı olan **Zünnun** dedikleri bahtsız da o sırada can verdi. Bütün eşyası ağırlıkları, çadır ve otağları alındı. Bununla beraber kaçabilen imansızlar toplanıp gece **yarısı Hüseyin Paşa ve Piri beyin** üzerine hınçla saldırdılar ve onları dağıtıp perişan ettiler. Hüseyin Paşa yaralı olarak Sivas'a geldiği zaman öldü. Bu sırada Diyarbakır Beylerbeyi Hüsrev Paşa, şahin gibi zafer kanatlarını açıp yetişti ve Rüstem yaradılışlı Kürt yiğitleri ile öyle bir savaşa tutuştu ki buna gökteki büyük melekler takdirle alkış tuttular. Böylece eşkiyadan tek bir insan kurtulamayıp tümü birden müslüman kılıçlarına lokma oldular. Elde edilen sonuç İstanbul'a bildirildikte herkesin yerli yerine dönmesi ferman buyuruldu.”

Domuzoğlan ile Beyce'nin Ayaklanmaları ve Yakalanmaları:

“Yıl 1526, Adana sancağının Berendi bucağında Domuzoğlan ve Tarsus sancağının Ulaş nahiyesinde Beyce adlarında, ortadan kaldırılmaları gereken kimseler beş, altı yüz eşkiya ile ayaklanarak yağma ve çapul bayrağını kaldırdılar. Adana valisi yukarıda adı geçen Piri beyin sancağındaki yiğitler eli ile bunların kötülük bulaşmış vücutları yeryüzünden sökülüp atıldı.”

Mustafaoğlu Veli Halife'nin ayaklanması ve öldürülmesi:

“Yıl 1525-1526, Adana sancağına bağlı Karaisalı cemaatından Rafiziliği ve Tanrının birliğini inkar etmesi ile tanınan Veli Halife, İran Şahının "halifesi" sanını taşıdığından, birçok hayırsız kimseler çevresine toplandı. Bunların başında Tarsus kasabası üzerine yürüdü ve buranın sancakbeyi ile savaşa tutuştu . Sonunda kasabanın sokaklarında sıkıştırıldı. Tam bu sırada , yukarıda adı geçen sancakbeyi Piri bey yetişip düşmana göz açtırmadı. Gerçi her iki yandan da çok insan kırıldı, ama sonunda eşkiya bozguna uğratılıp tümü kılıçtan geçirildi”.

Hayırsız Kalenderoğlunun ayaklanması ve ortadan kaldırılması:

“Yıl 1525-1526, **Kalender, Hacı Bektaş-ı Veli'nin torunlarından**dır. Yani Hacı Bektaş Veli'nin Kadıncık Ana'dan burnu kanı damlasıyla doğma öz oğlu olan Habib Efendi'nin soyundan gelmedir. Onların inançlarına göre Kalender'in babası İskender, İskender'in babası Balım Sultan, Bunun babası Resul Çelebi, bunun da babası Habib Efendi'dir. Balım Sultan yüksek keramete erişmiş bir kişi idi. Rahmetli Ali Efendi Tarihinde güvenilir kaynaklara dayanarak şöyle yazmaktadır.

Şah ismail ortaya çıkıp Mehmet Hanın oğlu Sultan Beyazıt zamanında Anadolu'ya gelerek Hacı Bektaş Veli'nin mübarek mezarı yanında konaklar. Bu sırada Hacı Bektaş düşünce girer ve ona der ki "Oğlan, gerisin geriye git, yoksa seni fena ederim." Bu uyarı üzerine Şah İsmail geri dönüp Azerbaycan'a gitmiştir.

Adı geçen Kalender Şah o kadar güç ve itibar kazandı, o kadar kalabalığın başı oldu ki, böylesi şimdiye dek hiç bir asiye nasip olmuş

değildi. Işık ve Abdal diye anılan ne kadar inancı ve eylemi bozuk kimseler var idiye yanında toplanıp yirmi, otuzbin kadar eşkiyadan oluşan büyük bir çete meydana geldi, ister istemez bunların yakalanmaları için sadrazam ve başkomutan İbrahim Paşa görevlendirildi. İbrahim Paşa üçbin yeniçeri ve ikibin sipahi ile Üsküdar yakasına geçti ve düşman üzerine yola koyuldu. Aksaray sancağına varınca Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa ve Karaman Beylerbeyi Mahmut Paşa eyaletlerindeki tımar ve zeamet sahipleri ve komutanlarla eşkiya üzerine gönderildiler. Bunlar Cincilfe denilen yerde eşkiya ile karşılaştılar. Fakat çarpışmada eşkiya üstün geldi ve İslam askeri yenildi. Hatta yukarıda adı geçen Karaman Beylerbeyi Mahmut Paşa, Alaiye beyi Sinan bey, Amasya beyi Koçi bey, Birecik beyi Mustafa bey, Anadolu Tımar Defterdarı Nuh ve Karaman Defter Kethüdası Şeyh Mehmet şehit düşenler arasında idiler. Başkomutan bu korkunç haberi duyunca hiç vakit kaybetmeden geceyi gündüze katarak hızla düşman üzerine yürüdü. Elbistan dolaylarına varınca tamamlayıcı bilgiler de alındı. Bu sırada Karaman Beylerbeyiliğine Koca İbrahim Paşa oğlu İsa bey atandı ve öteki boş orunlar da hakkı olanlara verildi. Başkomutan ayrıca, şimdiye kadar hiçbir serdarın aklına gelmemiş olan çok yerinde bir karar daha verdi. Önceki çatışmada bozguna uğrayan askerden tek bir erin bile ordusuna katılmasını yasakladı. Şayet gelen olursa onu yakalayıp divan önüne çıkarana ödüllere rütbe ve ödenek artırımı vaadinde bulundu. Yakalanıp getirilenlerin de yenilgi üzerine konuşurlarsa, asker arasında bir karışıklığa yol açmasın diye, idam olunmalarını emretti. Beylerbeylerin kalabalık askerlerinden yararlanmayı bir yana bırakarak, sadece kapıkulu birlikleri ile yetindi. Bundan başka yine çok yerinde bir tedbir daha aldı. Zülkadir takımının boy beyleri diye anılan ünlü kişilerin gönlini kazandı ve onların kendi soylarından Türkmen eşkiyasını ötekilerden ayırmaya çalışmalarını sağladı. Bu uğurda hiç bir fedakarlıktan kaçınmadı ve ne isterlerse hepsini yerine getireceğine söz verdi. Gerçekten de Türkmenler arasında birçok küskünler vardı. Çünkü Türkmen vilayeti Osmanlı padişahı tarafından feth edildiği zaman çok kimselerin tımarları ellerinden alınmış ve bunlar padişah haslarına eklenmişti. Çoğunun sapık inançlı Kalender'in eşkiyalarına katılmaları bu yüzden olmuştu. İş ilir paşa, onur kaftanları ve daha birçok bağışlarla boy beylerinin yüzünü güldürünce bunlar, Zülkadir Türkmenlerin! Kalender'in kuvvetlerinden ayırmayı üzerlerine aldılar. Gerçekten de, dediklerinden daha çok sayıda Zülkadirinin Kalender'e hizmetten yüz çevirmelerini sağladılar. Bu hal hayırsızlar derneğinin çözülmesine etken oldu. Birçok bölükleri geceleyin çekip gittiler ve serseri Kalender'in elinde ancak bir kaç hayırsız eşkiya kaldı. Aldığı haberlerden durumun gerçekten böyle olduğu fikrine varan Paşa, saray çeşnigirlerinden Bilal Mehmet Ağa ve Deli Pervane adıyla tanınan iki akıllı eşkiya avcısını seçti ve bunları beş yüz kadar seçkin yiğit ile birlikte düşmanın üzerine yolladı. Tanrı'nın yardımı ile bu kuvvet, mübarek ramazanın yirmi ikisine raslayan cuma günü Başsaz denilen yaylakta düşmana baskın yaptı ve eşkiyayı perişan etti. Kalender'in başı kesildi ve Zülkadirli bey oğullarından Veli Dünder'in

kellesi ile beraber terkilere asıldı. Tüm silah ve eşyaları alındı. Tersine dönmüş sancakları da İstanbul'a gönderdi.

Başarısının karşılığı olmak üzere serdar, altın işlemeli kılıç, onur kaftanı, mücevher ve daha birçok armağanlarla ödüllendirildi.

Şeydi ile İnciryemez'in Ayaklanmaları ve ortadan Kaldırılmaları:

“Yıl 1529 Ocak-Şubat ayı, Adana Hakimi Piri Bey'in sadrazam eşliğinde başkente geldiği yukarda söylenmiş idi. Tanrı'nın hikmeti Piri Bey o sıralarda çeşitli hastalıklara tutulmuş olduğundan uzun süre İstanbul'da oturdu ve bu yüzden Adana bölgesi bir süre başsız kaldı. Durumdan yararlanan Üzeyr sancağı beyi Ahmet Beyin kardeşinin oğlu Şeydi ayaklandı. Başına kırmızı bir taç giyerek önce adı geçen Ahmet beyi şehit etti O yöredeki zeamet sahiplerinden Yusuf ile Hüseyin adlı g ö-" revüleri öldürüp mallarını talan etti. Beş bin kadar eşkiyayı yanlarına toplayarak Berendi nahiyesini , sonra da Ayaş kasabasını yağmalayarak ateşe verdi. Gerçi adı geçen Piri bey hasta ve dermansızdı; bununla beraber çaba gösterip kendi adamlarından beş yüz kişi ve reaya ile vilayet ahalisinden dört bin kadar yaya ve okçu bir araya getirerek üzerlerine varmak üzere iken Zülkadir ile eyaletinden Karz adlı kasabayı da yağma ettiler. O sırada İnciryemez diye anılan bir köftehor yanına beş yüzü aşkın eşkiyayı derleyerek sözü edilen yaramazlara katıldı. Bunlar hep birlikte Sis kasabasını yağma ve kalesini de almaya kalkıştılar. Tam o sırada beylerbeylerin yiğidi ve genç mertlerin piri olan Piri bey yetişti ve hemen saldırıya geçti. Savaş kızışınca vilayet ahalisinden topladığı kuvvetler dayanamayarak dağlara kaçıp dağıldılar . Fakat Piri bey bu durumda hiç telaşa kapılmaksızın ve askerinin azalmasından asla cesareti kırılmaksızın hemen yanında olan yiğitlere doğru atını sürdü. Türlü vaatlerle onların gönlünü kazanarak düşman üzerine at tepti ve Tanrı'nın yardımı ile eşkiyayı dağıttı. Sonunda hainler ikiye ayrıldılar. Bir bölüğü Azir nahiyesine ve öbür bölüğü Sis dağlarına sığındı. Fakat ünlü komutan yerinde önlemler alarak savaşıma gerek kalmaksızın önce Sis dağındaki sonra da Azir nahiyesindeki asileri yakalayıp kılıçtan geçirdi.

Peçevi İbrahim Efendi'nin Peçevi tarihinden. Kanuni Süleyman dönemi Alevi Ayaklanmaları:

Baba Zünnun Ayaklanması:

Süleyman Han, Engürüs seferinde bulunurlarken Bozok sancağında Baba Zünnun denen bir mühlid ortaya çıkmıştı. Etrafına topladığı eşkiya ve ezrail ile isyan edip, Bozok mirlivası Mustafa bey'i 933 zilkadesinin on ikisinde (1527) katletti. Bu sancağın tahririne memur olan Kadı Musluhiddin'i de öldürttü. İş ciddiye binip de durum Sultan'a arz edilince Baba Zünnun galesini defetmeye Karaman Beylerbeyi Hurrem Paşa görevlendirildi. Hurrem Paşa, eyalet askeriyle varıp Kayseri yakınlarındaki Kurşunlu denilen yerde Baba Zünnun'la karşılaştı. Yapılan savaşta Hurrem Paşa, İçel emir i, Kay seriye emiri ve askerinin çoğu şehid oldu. Askerler en bir kısmı tutsak edilip bir kısmı da kaçtı .

İyice kuvvet kazanan Baba Zünnun yolu üzerindeki memleketleri tahrip ederek

Artıkabad Kazabad'a doğru yürüdü.Sivas Beylerbeyi Hüseyin Paşa,Malatya emiri İskender beyi bin atlı ile eşkiyanın ne durumda olduğunu araştırmak için gönderdi. Fakat İskender bey mağrur bir şekilde düşman üzerine yürüdü. , Yapılan savaşta adamlarından çoğu Öldü.

Kendisi bir kaç adamıyla canını güçlkle kurtarabildi.

Bunun üzerine Hüseyin Paşa,eyalet askeriyle Baba Zünnun'un üzerine yürüdü.Höyüğü denilen yerde şiddetli bir savaş oldu. Mülhidlerin reisi Baba Zünnun ve ileri gelen bin kadar adamı öldürüldü. Kalanlar kaçıp geçit vermeyen sarp bir dağa sığındılar . Geceleyin Hüseyin Paşanın gaflet içinde olmasından faydalanıp askerini basıp dağıttılar?Hüseyin Paşa yaralı olarak Sivas'a kaçtı ve orada öldü.

Bu mülhidler güruhu günlerce bu bölgedeki kasaba ve köylere musallat oldular. Sonra Diyarbakır valisi Hüsrev Paşa, Kürdistan askeriyle üzerlerine varıp bu zındıklardan birini sağ komadı.

Bu sırada Adana sancağında 'Veli, Tarsus sancağında da Yenice bey,Tonuz oğlan ve Kara İsa adlı eşkiyalar türedi. Bunlardan her biri başlarına topladıkları eşkiyalar ile fesad çıkarmaya başladılar. Adana valisi Ramazanoğlu Piri Bey üzerlerine varıp Allah'ın yardımıyla hepsinin kökünü kuruttu.

Seyyid Bey Ayaklanması:

Yine bu yıl içinde Seyyid Bey adında bir mülhid ortaya çıktı. Adana mülhakatından Üzeyr sancağı beyi Ahmed Bey'in kardeşinin oğluydu. Amcasını öldürüp Türkmen kabilelerinin mallarını talan etti. Başına topladığı beş bin kadar eşkiya ile Berendi nahiyesini tahrip edip Ayaş kasabasını yaktı. Durumdan haberdar olan Adana valisi Piri Bey, hasta olmasına rağmen büyük bir gayret gösterip yanında bulunan Türkmen askeriyle Seyyid Bey'in üzerine yürüdü. Bu sırada Seyyid Bey Sis'i kuşatmıştı. Aralarında şiddetli bir savaş oldu. Seyyid Bey'in adamları bozuldu. Çoğu öldürüldü. Seyyid Bey de Sis dağlarına firar eyledi. Fakat Piri Bey onu ele geçirmek için büyük bir gayret sarfetti. Nihayet yakalayıp zincire vurarak İstanbul'a gönderdi. Seyyid Bey bir süre sergilendikten sonra asıldı.

Kanuni Süleyman dönemi Alevi- Türkmen ayaklanmaları:

Anadolu'da, Bozok (Yozgat) sancağında Baba Zünnun adlı bir karıştırıcı ayaklandı. 933 zilkadesinin onikinci günü (11 Ağustos 1527) kötü eylemli Türkmen topluluğundan nice çirkin suratlı ve kötü yaratılışlı, ayrılıkçılık ve karıştırıcılıkla işbirliği etmiş kimseler de ona uyararak, o taraflarda pek çok kuşatmayı başlatmışlardı. Hat ta mirliwa olan Mustafa Bey'i ve vilayet yazıcısı Muslihiddin adındaki kadıyı öldürdükleri haberi devlet katına ulaştı.

Karaman Beylerbeyi olan İskender Paşa oğlu Hürrem Pasa'nın üzerlerine varmasına buyruk çıktı. Hürre Paşa, Kayseri yakınlarında Kurşunlubeli mevkiinde başkaldırıncılarla karşı karşıya geldi. Savaşa başladıklarında Hürrem Paşa, İçil beyi ve Kayseri beyi şehid düştüler. Askerlerden çoğu dağıldı. Büyük bölümü tutsak oldu.

Bunların yenilgisiyle haydutlar güç sahibi oldular. Yakınlarında olan kasabaları ve köyleri yakıp yıkarak, Artuk-Abad (Artova) ve Kazâbâd (Kazova)'a vardıklarında Sivas Beylerbeyi Hasan Paşa, Malatya beyi olan Yularkıstı oğlu İskender Beye bin kadar adam takarak, durumu araştırması ve sapık haydutlar hakkında bilgi sahibi, olması için ulaştırıldı. Yularkıstıoğlu İskender bey, gönlü saf ve düşman hilesinden aymaz bulunmakla düşünmeden üzerlerine vardı. Çekinmeden bunlara koyulunca, birkaç yerde tuzak kurmuş olan fesat ehlinin oyununa geldi. Dinsiz karıştırıcılar kin ile dört bir taraftan ortaya çıkarak üzerlerine düştüler. Hepsi birden zavallı İskender'in, zanbur belası gibi başına üşüştüler. Dört yüzden çok adam öldürüldü. Kendisi binbir güçlükte kaçtı. Bu haberler Hüseyin Paşa'ya erişince, yanında bulunan savaş arayan askerler ile saldırıp, Hunbeli adlı yerde ceng ve savaş ışıkları saçıldı. Eşkiyayı ölüm toprağına düşürdüler. Serdarları olan Zünnun adlı melun bir gazi bey elinden can verdi. Neden olduğu fitne ve fesadın cezasını buldu.

Diyarbakır Beylerbeyi Hüsrev Paşa,şahin gibi zaferden yana kol ve kanat açarak, Kürdistan askerleri ile gelip yetişti. Hemen göz açtırmayarak cehennemlik melunların tümünü kılıçlarına lokma eylediler.

Vize sancağına bağlı Berdi bucağında Dokuz Oğlan adlı kötü işler yapan bir kimse ile Tarsus sancağından da Yenice bey demekle bilinen bir harici ortaya çıkarak, beş-altı yüz fesat ehli kötü yaradılışlı kimseler ile çevreyi yağma ve tahriple uğraşmışlardır. Aynı yıl cemaziyelevvelin sonlarında Adana beyi Piri beyi önce adamları, sonra da kendisi üzerlerine varıp nice defa ceng edip savaşıldıktan sonra, adı geçenler tümüyle yenilmiş ve öldürülmüşlerdir. Adana'ya bağlı Kayalı kavminden Veli Halife adı ile ünlenip ortaya çıkan köylü yaratılışla, bir dinsiz ansızın ayaklanarak fitne ve fesat çıkarmıştır. Yanına hayli eskiye toplanıp, sancaklar kaldırarak adı geçen dinsizin önüne düştüler ve Tarsus üzerine yürüdüler. Mirlivası bin kişiyle karşı çıkıp, köprü başında alaylar bağladılar. Burada sıkı bir savaş yaptılar. Karıştırıcılar üstünlük sağlamış iken, yine Ramazanoğullarının yüzünü suyu olan, Adana egemeni Piri Bey, rüzgar gibi esip gelerek erişti ve hemen kılıçlarını sıyırdığı gibi o uğursuz kavim üzerine girişti. Gerçi iki yandan çok kimse öldü. Ancak fırsat ve üstünlük Piri Bey yönünden olup b aşkaldırıcılardan hiçbiri canını kurtaramayarak kılıçtan geçtiler.

Hacı Bektaş Veli çocuklarından ve bu dergahın postnişi olarak geçinen Kalender adlı kötü yollu bir aşık, kimi bedhahların ve divane eğilimlilerin yanılmasıyla başına pek çok fesat ehlini topladı. "Zamanın Mehdisiyim" diyerek kendisini halkın diline düşürdü. Böylece alemler kaldırarak, tablalar ve nefirler çaldırdı.

Adı geçen Kalender, Hacı Bektaş Veli'nin Kadıncık Ana'dan burun kanı damlasıyla olan nefesoğlu Habib Efendi çocuklarından olmakla hayli güç sahibiydi.

Çevreden parasız-pulsuz dünya ve ahirete yaramayan adam, abdal torlaklar ve dinsiz eğilimliler ile mezhepsizler, pek çok kötülük severler ile

birlikte onun durumuna uyararak, yanına toplandılar. Bunların otuz binden çok olduğu anlaşıldı.

Padişah... veziriazam İbrahim Paşa'yı üç bin işe yarar savaşçı ve işbilir yeniçeri gazileri ile ikibin bölük halkı birlikte koşularak, Kalender üzerine gönderildi.

Sahife adlı geniş bir ovada iki yan birbirlerine karşı geldiler. Yiğitçe vuruştular. Padişahın askerleri yenildiler. Karaman Beylerbeyi Mahmut Paşa ile Alanya Beyi Mustafa Paşa ve birkaç ileri gelen kimse şehid oldular. Bütün torlaklar yığınla silah, gereç ve çadırları sahiplendiler. Çıplak ve perişan iken, giyinip kuşandılar. Bu aşamadan sonra Dulkadir topluluğunun kötülere ve eşkiyası bunlara karışmakla, askerlerin sayısı hesaba gelmez oldu. Her bir aşık kendini başlı başına bir sultan sandı.

Dulkadirli topluluğuna ve boybeylerine yakınlık duyan Başatlı ve Karaçalı beylerine gizlice kimi güvenilir adamlar ile haberler gönderdiler. Veziriazam İbrahim Paşa'nın ağzından nice bağış ve vaadlerden bulunularak kul olmalarını güvenceye aldılar. Sonunda bu topluluk, öte yandan yüz çevirmek ve başkaldırmalarına pişman olarak, birkaç gün içinde perişanlık verdiler. Derbeder Kalender ancak kendisine havadar olan bir nice uygunsuz ve işe yaramaz, bir bölük karıştırıcı ve saygısız eşkiyalarla yalnız kaldı.

Veziriazam İbrahim Paşa, olayı öğrenince, kendisi varmaya tenezzül etmeyerek, Dergah-ı Mualla çeşnigirlerinden Belalı Mehmet ve Divane Pervane adlı iki dilavere birkaç bin kan dökücü süvariye koşarak üzerlerine gönderdi. Aynı yıl ramazanın ikinci günü Başsaz adlı yaylakta, fesatçı güruhun üzerine vardılar. Karşı karşıya geldiklerinde, büyük bir ceng eylediler. Kahrolası kavmi takattan düşürdüler. Serapa kılıçtan geçirdiler. Başları olan Kalender de mutsuz başı kesilerek, düzen sağlandı. Bu büyük fetih karşılığında Belalı Mehmet Ağa'ya Kapıcılar kethüdalığı, Divane Pervane'ye de yüz akçe müteferrikalık uygun görüldü."

Hemsemi Çelebi'nin Solak-Zade tarihi adlı kitabında Kanuni Sultan Süleyman'ın Anadolu'daki Alevi-Kızılbaşlara düşman olduğu için onların desteğini alan İran'a da düşmanlık beslediğini aşağıdaki açıklamasıyla verir.

"Dünya padişahı, sürekli Kızılbaş topluluğuna sövüp saydığına kalben perişan olup, bunlardan intikam almaya her zaman hazır bulunmakla, o yana hareketi, küçük bir bahaneye bağlardı. Bu dinsizlerin pisliklere bulaşmış varlıklarını zaman sayfasından ne zaman sileriz? diye çoğu kez söylerdi."

Osmanlı yazarları sanki birbirlerini kopyalamışlar. Hiçbiri halkın çılgınlıklarının haklılıkları üzerinde durmamaktadır. Onlar İçin asıl önemli olan Osmanlı padişahlarına yaranarak bir kaç kese altına konmaktır.

16. Yüzyıldaki Anadolu tarihine baktığımız zaman, haksızlığa başkaldıran halk isyanlarını görürüz. Osmanlı yönetimindeki gayri müslümler ve

Anadolu'nun asıl bağından yetişmeyen devşirme sadrazamlar ve vezirlerin yönlendirmesiyle, egemenin tepkisi hep özbeöz Anadolu halkına olur, onları ezerler, onları sömürürler, onları baskı altına alıp katletmeye sıvanırlar. Böylece Osmanlı kendi içindeki gayri müslümlere karşı hoşgörülüydü, sözünün gerçek anlamını da öğrenmiş oluruz .Kendi halkına yaslanmadan egemenliği sürmek de ancak kan dökerek gerçekleşir. Anadolu'nun gerçek evladı olan Aleviler **(Kızılbaşlığın 18. yüzyılda katliamlardan kendilerini korumak nedeniyle takiyye yapıp Anadolu'nun en eski halkı olan Luviler'den dolayı Alevilik adını kullanmaları ve bu adın da Hz. Ali'yi çağrıştırması yaşamlarını daha da kolaylaştırmıştır diyebilmeyi de isterdik.)**, haksızlıklar ve eşitsizlikler karşısında başlarını kaldırdıklarında ayaklarının dibine kanları damlar. En büyük katliamı yapan Yavuz Selim'in ardından, miras babadan oğula geçercesine, aynı tutumu Kanuni de sürdürür. Yani, artık bir gelenek haline gelmiştir başa geçen padişahın Alevi kanını dökmesi.

Ve o dönemin tarihçileri; Anadolu Alevilerini Türk diye horlamaktadırlar. Bu da Osmanlı'nın ne denli özgeçmişine bağlı olduğunu ortaya koyar. I. Murat'ın (Osmanlı'nın 3. Padişahı, anası Bizans kızıdır. SE.) halifenin emrine girip, dinin direği olmasından beri Anadolu'da esen Arap ve Fars kültürü, Osmanlıyı bağnazlaştırarak, 16.yüzyılda insanca yaşamaktan gayri bir düşüncesi olmayan, ama namaz kılmayıp oruç tutmayan, Tanrıdan korkmayıp, Tanrıyı seven, insan sevgisini her şeyin üstünde tutan, haksızlığın ve sömürünün en azılı düşmanı olan Aleviler, Ne yazık ki Osmanlının korkulu rüyaları olmayı başarır ve yer yer katliamlarla yok edilmeye çalışılır.

Anadolu Alevisinin katliamlardan kaçıp kurtulma yöntemleri elbette ki vardır. Orneğin; Türkmen olanların anadilleri Türkçeyi bırakarak Arapça ve Farsça konuşup yazmak, ramazan ayı geldiğinde orucu tutmak, camilerden çıkmamak... Bunun yanı sıra daha da fırsatını bulanlar Osmanlı'dan kurtulup Anadolu'nun kervan geçmez it ürmez bölgelerine kaçarak gözden ırak kültürlerini, geleneklerini yaşamak ve yaşatmak...

1608 yılına baktığımızda acımasızlığıyla ünlü Kuyucu Murat Paşa'nın Anadolu'daki Alevileri ortadan kaldırması için Osmanlı tarafından görevlendirildiğini görürüz.

Bu konuda Naima Mustafa Efendinin Naima Tarihi şöyle yazar:

“Murat Paşa parlak düşünceleriyle barış işini tamamlayıp Belgrad'da dinlenirken kapıcılar kethüdası eliyle Müh-ü şerif ulaştırılarak çağrıldı. Avusturya'dan barışın bedeli olan malları getiren elçileri de yanına alarak ve Macaristan tarafından ilişkisini keserek 1607 yılında İstanbul'a geldi. Doğu bölgelerinde ve Anadolu'da ortaya çıkan eşkiya ve iğrenç suratlı Kızılbaşları ezerek bastırmak için görevlendirildi ve askere başkomutan kılındı .”

Anadolu köşe bucak taranır Osmanlı tarafından, hatta kapılar işaretlenir burada Kızılbaş oturuyor denerek. Yüzbinlerce insan katledilir. Katleden için önemli olan Kızılbaş olmaktır. Çocukmuş, ihtiyarmış , kadınmış kızmış önemli değildir.

İslamiyete sırtlarını dayayanlar, ellerindeki fetvalar ile, ibadetleri kendileri gibi değildir, her haksızlığa başkaldırır, her düşenin yanındadır suçlamasıyla halkı katlederler.

O tarihten sonra kalledilenlerden ve kimliğini gizleyenlerden ötürü Anadolu'daki Alevi nüfusun oranı birden bire yarıdan daha da *fazla* aşağı düşer. Ama o dönemin Alevileri şu bilincin ışığını sürekli yüreklerinde ve beyinlerinde taşımaktadırlar:

"Zalimin zulmüne ses çıkarmamak mazluma yapılacak en büyük kötülüktür."

Bu düşünceyi taşıyanlar katledilselerde gelecek yine o düşüncelere bağlı olarak gelişecektir. Pir Sultan Abdal dönemi, Osmanlının yükselme dönemi olarak bilinir. Aslında Anadolu halkının katledilmesinin en yoğun olduğu bir dönemdir. Fatih Sultan Mehmet'in 1453 yılında İstanbul'u işgal etmesiyle ortaçağ bitmiştir. Avrupa bunu böyle bilir. Haklıdırılar da , çünkü Osmanlı padişahları, Osman Bey ve Orhan Bey dışında, ana tarafından Hıristiyanıdır, dolayısıyla Gayri Müslim olanlara hoşgörülü yaklaşmanın altında bu neden yatar. Ama imparatorluk sınırları içerisinde kendi gibi inanmayan Kızılbaş inançlılara göstermedikleri hoşgörü nedeniyle halâ ortaçağ karanlığının yaşadığını söyleyebiliriz.

Kalender Çelebi'den Deyişler

Kaynakça: Prof. Dr. Mustafa Akdağ, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975

A. Haydar Avcı, Kalender Çelebi Ayaklanması, AAA Yayınları, Ankara 1998

R. Yörükoğlu, Okunacak En Büyük Kitap İnsandır, Alev Yayınları, Beşinci Basım, Nisan 1995

Doç. DR. Bedri Noyan, Bektaşılık Alevilik Nedir? Ankara 1987
Celalettin Ulusoy, Hacı Bektaş Veli ve Alevi Bektaşî Yolu, Hacı Bektaş 1980

Peçevi İbrahim Efendi, Peçevi Tarihi, Cilt 1, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1992 (Hazırlayan, Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal)

Faruk Sümer, Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, Ankara 1992

Baki Öz, Alevilik İle İlgili Osmanlı Belgeleri, Can Yayınları, Birinci Baskı, Ekim 1995

İsmail Kaygusuz, Görmediğim Tanrıya Tapmam, Su Yayınları, İstanbul 2009

Müneccim Başı Ahmet Dede, Sahaif-ül- Ahbar Fi Vekay-ül- A'sar, Arapça aslından Türkçeleştiren İsmail Erünsal, Tercüman Yayınları
Ahmet Refik, 16. Asırda Rafizilik ve Bektaşılık, Muallim

Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul 1932

Çetin Yetkin, Türk Halk Hareketleri ve Devrimler, Milliyet
Yayınları, İstanbul 1980

Ali Meram, Padişah Anaları

***